

Laudacja na cześć Profesora Marka Kotera z okazji jubileuszu 80-lecia urodzin i 50. rocznicy uzyskania doktoratu



Przypadł mi chlubny obowiązek przedstawienia sylwetki Pana Profesora Marka Kotera, którego jubileusz 80-lecia urodzin i 50. rocznicę uzyskania doktoratu świętujemy w tym roku. Traktuję to jako mój obowiązek, gdyż miałem zaszczyt być pierwszym doktorantem Pana Profesora.

O tym, że będę pierwszym doktorantem, zdecydował przypadek. Polegał on na szczęśliwej dla mnie koincydencji wydarzeń zarówno w mojej edukacji (w 1976 r. uzyskałem stopień magistra geografii społeczno-ekonomicznej na Uniwersytecie Jagiellońskim w Krakowie), jak i na drodze naukowej Pana Profesora. Zbiegło się to w czasie z naukowym „wyzwoleniem się” na mistrza (że użyję nomenklatury średniowiecznego cechu rzemieślniczego) Pana Profesora Marka Kotera, który, po uzyskaniu habilitacji w 1977 r., został awansowany na stanowisko docenta. Powierzono Mu, jako świeżo wypromowanemu samodzielnemu pracownikowi nauki, zadanie utworzenia i kierowania Studium Doktoranckiego dla Pracujących w zakresie nauk geograficznych na ówczesnym Wydziale Biologii i Nauk o Ziemi UŁ. Na dzień przed naborem na to Studium

zjawiłem się w gabinecie Pana Profesora, na czwartym piętrze gmachu przy alei Kościuszki 21, skierowany tam przez Panią Profesor Annę Dylikową, ówczesną Dyrektorkę Instytutu Geograficznego, od której rozpocząłem starania o kontynuację mojego rozwoju naukowego.

Drugą szczęśliwą dla mnie koincydencją był fakt, że Profesor Koter, zajmujący się wówczas naukowo problematyką geografii historycznej osadnictwa, zamierzał szerzej wkroczyć na drugą ścieżkę swojej drogi naukowej, a mianowicie geografii politycznej, dyscypliny, którą próbowałem bezskutecznie zająć się na poziomie magisterium. Można więc powiedzieć, że stałem się pierwszym doktorantem Pana Profesora, gdyż we właściwym czasie znalazłem się we właściwym miejscu, ale dla nas obu nie było to intencjonalne, a właśnie czysto przypadkowe. Jak się można domyślić, zostałem na Studium przyjęty i pod kierownictwem Pana Profesora, najpierw jako doktorant, a następnie jako asystent swoją rozprawę doktorską z geografii politycznej doprowadziłem do finału w 1986 r.

Zmarły w 2016 r. Profesor Stanisław Liszewski, omawiając dzieje łódzkiej geografii, wprowadził pojęcie „twórcy szkoły naukowej”. Zgodnie z tą definicją własną szkołę w jednej z dyscyplin nauk geograficznych tworzy ten uczony, który wypromuje doktora, a następnie doprowadzi go do uzyskania stopnia doktora habilitowanego, po czym ten uczeń wypromuje już swojego doktora (Liszewski 2008, s. 411). Profesor Marek Koter stał się zatem twórcą łódzkiej szkoły geografii politycznej w 2002 r., kiedy Marek Barwiński uzyskał stopień doktora pod moim kierownictwem. Mam też zaszczyt być pierwszym, spośród wychowanków Pana Profesora, profesorem tytularnym. Tak długie wytłumaczenie było konieczne, żeby uzasadnić, dlaczego przypadł mi honor zaprezentowania postaci Dostojnego Jubilata.

Trzeba przypomnieć, że zarówno Łódzkie Towarzystwo Naukowe (Liszewski 2007), jak i Katedra Geografii Politycznej, Historycznej i Studiów Regionalnych (Rykała 2015, Sobczyński 2015) wydały już opracowania omawiające postać Jubilata. Korzystając z okazji jubileuszu, warto zapoznać się bliżej z dorobkiem Pana Profesora, zatem pozwolę sobie go w bardzo dużym skrócie scharakteryzować.

Profesor doktor habilitowany Marek Mieczysław Koter urodził się 1 lipca 1937 r. w Łasku. Jego Ojciec Marian Koter był weteranem powstań śląskich oraz działaczem ruchu ludowego, a Matka Janina z domu Bartuzel była bibliotekarką. Szkołę podstawową i średnią ukończył w Łasku i jesienią 1954 r. rozpoczął studia na kierunku geograficznym Uniwersytetu Łódzkiego. Po trzecim roku, wobec decyzji wyboru specjalizacji z kartografii, której na naszej uczelni nie prowadzono, przeniósł się na Uniwersytet Wrocławski. We Wrocławiu

wiu spotkał wybitnych polskich geografów, jeszcze z okresu międzywojennego, z lwowskiej szkoły Romerowskiej. Na szczególną uwagę zasługuje postać kartografa i geografa politycznego profesora Józefa Wąsowicza oraz kierującego Katedrą Geografii Historycznej profesora Bolesława Olszewicza, którzy, jak się wydaje, mieli znaczący wpływ na obraną przez Profesora Kotera dalszą drogę rozwoju zainteresowań geograficznych.

Studia wyższe z tytułem magistra geografii na podstawie pracy *Analiza planów miasta Łodzi*, napisaną pod kierunkiem profesora Bolesława Olszewicza, Marek Koter ukończył w 1959 r. i w tym samym roku podjął pracę, w tworzonej przez profesora Ludwika Straszewicza, Katedrze Geografii Ekonomicznej na Wydziale Biologii i Nauk o Ziemi Uniwersytetu Łódzkiego. Z tą wielokrotnie przemianowywaną jednostką badawczą związał się na całe życie zawodowe.

Początkowo zainteresowania Marka Kotera, zatrudnionego na stanowisku asystenta (1961–1967), koncentrowały się na połączeniu kartografii z geografiami historyczną miast. Bardzo ważnym opracowaniem kartograficzno-historycznym z tego okresu jest rekonstrukcja obszaru tzw. klucza łódzkiego u schyłku okresu feudalnego, która stała się podstawą analizy rozplanowania XIX-wiecznej Łodzi przemysłowej.

Od początku lat 60. XX w. koncentrował swoje zainteresowania badawcze na morfologii miast, czego rezultatem była obroniona w 1967 r. na macierzystym wydziale rozprawa doktorska *Geneza układu przestrzennego Łodzi przemysłowej*, której promotorem był profesor Ludwik Straszewicz. Recenzentami w przewodzie doktorskim były profesor Anna Dylikowa i profesor Maria Kielczewska-Zaleska. Podstawowym terenem badań morfologicznych Marka Kotera była Łódź, której poświęcił cykl prac. Jako pierwszy badacz w Polsce przeprowadził szczegółowe studia nad genezą układu przestrzennego wielkiego miasta przemysłowego, wykorzystując do tego celu zarówno analizę planów miasta, jak i zaadaptowaną do potrzeb badań miasta przemysłowego metodę cyklu rozwoju działki miejskiej Michaela R.G. Conzena. Wprowadził do badań morfologicznych miasta szereg nowych pojęć teoretyczno-metodologicznych m.in. „stratygrafia osadnicza”, „zabytki przewodnie”, „urbomorfolgia”. Do doktoracie, w latach 1967–1977 pracował na stanowisku adiunkta, nadal w tej samej jednostce.

Bogaty i usystematyzowany dorobek naukowy z zakresu geografii historycznej miast pozwolił Profesorowi Koterowi uzyskać w 1977 r. na macierzystej uczelni stopień doktora habilitowanego na podstawie pracy *Morfogeneza wielkiego miasta na przykładzie Łodzi*. Recenzentami w przewodzie habilitacyjnym byli profesorowie: Bohdan Baranowski, Maria Kielczewska-Zaleska i Ludwik Straszewicz. Konsekwencją awansu naukowego był też awans zawodowy na stanowisko docenta (1977–1990).

Jak już wspomniałem na wstępie, w połowie lat 70. XX w. Marek Koter zdecydował o poszerzeniu swoich zainteresowań badawczych, do czego asumptem była pojawiająca się przed polskimi geografami możliwość powrotu do zarzuconej po wojnie dyscypliny, jaką była geografia polityczna. Na uniwersyteckich kierunkach geograficznych pojawiła się najpierw jako wykład (na UŁ prowadzony przez Profesora Kotera), a dopiero po zmianach politycznych w 1981 r. możliwe stało się uprawianie jej jako dyscypliny badawczej.

W 1981 r. Marek Koter zorganizował na macierzystym wydziale własną jednostkę badawczą w formie Pracowni, a wkrótce Zakładu Geografii Politycznej i Ekonomicznej Regionalnej (od 1993 r. jako Katedra Geografii Politycznej i Studiów Regionalnych), którą kierował do emerytury w 2007 r.

Jego dorobek naukowy w zakresie geografii politycznej obejmuje kilka istotnych problemów badawczych, które hasłowo można określić jako: geografia granic i pograniczy, mniejszości etniczne i narodowe, współpraca transgraniczna oraz region polityczny. Odbudowując po ponad 40 latach polską geografę polityczną, Profesor Koter zdawał sobie sprawę z konieczności precyzyjnego zdefiniowania wielu pojęć, które we współczesnym świecie zyskały nowe znaczenie. Stąd część swoich prac poświęcił systematyzacji i typologii mniejszości narodowych oraz klasyfikacji ludności pograniczy. Ważnym osiągnięciem jest wprowadzenie do literatury światowej terminu „kresy”.

Dużo miejsca w swoich badaniach poświęcił problematyce regionu politycznego, który w początku lat 90. XX w. wrócił w Polsce jako ważny problem praktyczny wraz z przygotowaniem nowego podziału administracyjnego kraju na różnych jego szczeblach. Włączył się w ogólnopolską dyskusję, prezentując swoje poglądy i współorganizując badania terenowe mające na celu delimitację nowych podziałów administracyjnych. Dotyczyło to głównie określenia granic województwa łódzkiego i powiatów oraz podziału obszaru Łodzi na jednostki samorządowe. Szczególnie istotne były prowadzone przez Niego badania historycznych podziałów przestrzeni miasta i wydzielenia jednostek historyczno-morfologicznych, na których ostatecznie oparto pierwszy wcielony w życie podział administracyjny Łodzi.

Początek ostatniej dekady XX w. przyniósł Profesorowi Koterowi, uznanemu już wówczas autorytetowi nie tylko w kraju, ale również zagranicą, i to równolegle w obu subdyscyplinach: w geografii politycznej i geografii historycznej, kolejne awanse zawodowe. W 1990 r. otrzymał stanowisko profesora nadzwyczajnego, a w dwa lata później (1992) uzyskał tytuł naukowy profesora. Recenzentami w postępowaniu profesorskim byli profesorowie: Andrzej Piskozub, Marcin Rościszewski i Halina Szulc, co dowodzi, że oceniano zarówno dorobek z zakresu geografii historycznej, jak i politycznej.

Począwszy od 1988 r., z inicjatywy Marka Kotera Katedra rozpoczęła organizację cyklicznych międzynarodowych konferencji z geografii politycznej. Po latach urosły one do rangi znaczących wydarzeń w światowej geografii politycznej i stały się swoistą instytucją, gdyż pod nazwą „konferencji łódzkich” były już kilkakrotnie wymieniane w zagranicznych podręcznikach geografii politycznej jako cenny wkład naukowo-organizacyjny bloku państw postkomunistycznych. Konferencja odbywa się pod patronatem Komisji Geografii Politycznej Międzynarodowej Unii Geograficznej. Uznanie na polu światowej geografii politycznej zdobyła również zainicjowana przez Marka Kotera anglojęzyczna seria wydawnicza *Region and Regionalism*, poświęcona szeroko pojmowanej problematyce geograficzno-politycznej i politycznym aspektom geografii historycznej. Jak już wspomniałem, Profesor był również inicjatorem wznowienia, po prawie 40 latach, ogólnopolskiej konferencji z geografii historycznej, która już na stałe weszła do kalendarza polskich geografów.

W dotychczasowym dorobku naukowym Profesor Marek Koter ma ponad 150 publikacji, w tym cztery książki, a także, jako współautor, dwa podręczniki szkolne. W swojej działalności dużo wysiłku poświęcił także na kształcenie nowych adeptów uprawnianych przez Niego subdyscyplin naukowych. Wypromował pięciu doktorów (trzech z geografii politycznej i po jednym z geografii historycznej i społecznej) i ponad stu magistrów. Pod Jego kierownictwem czterej współpracownicy uzyskali habilitacje, a dwaj tytuł profesora. Był recenzentem w siedmiu przewodach habilitacyjnych i ośmiu doktorskich.

Znaczący jest też Jego wkład organizacyjny w funkcjonowanie Uniwersytetu Łódzkiego i macierzystego wydziału, poprzez sprawowanie funkcji prodziekana (1981–1986) i wicedyrektora Instytutu Geografii Ekonomicznej i Organizacji Przestrzeni (1987–1993), a także, o czym już wspominałem, założyciela i pierwszego kierownika Studium Doktoranckiego (1977–1978).

Dla nas jednak najistotniejsza była funkcja kierownika jednostki badawczej, którą Pan Profesor utworzył w 1981 r., najpierw jako Pracownię, wkrótce Zakład, a wreszcie Katedrę, dzięki uzyskaniu przez „Szefa”, jak zawsze mówiliśmy w prywatnych rozmowach o naszym Kierowniku, tytułu profesora (otrzymanego z rąk Prezydenta Lecha Wałęsy). Szef był zawsze naszym opiekunem naukowym, w sposób dyskretny sterującym rozwojem swych podwładnych. Obce Mu były trendy narzucania tematyki badań, zmuszania do uczestnictwa w projektach, które nie leżały w zakresie zainteresowań badawczych, czy rygorystycznego rozliczania z etapów badań i postępu naukowego. Stosowanie zachęt miało się okazać nadzwyczaj skuteczne, o czym świadczy liczba wypromowanych doktorów, habilitacji i awans zawodowy kolejnych pokoleń współpracowników, prowadzonych modelowo od studenta do profesora.

Dlatego słowo SzeF zawsze dla nas oznaczało nauczyciel, mistrz, przyjaciel. Zawsze mogliśmy przyjść po radę i pomoc, a nie po reprimendę lub nauczkę. Ważną dla naszego rozwoju cechą Pana Profesora było to, że nie monopolizował kierownictwa, pozwalał nam prowadzić samodzielnie własne projekty, organizować konferencje, współpracować według potrzeb z innymi zespołami w kraju i zagranicą. I wreszcie najważniejsze, w chwili gdy uczniowie uzyskali samodzielność naukową, robiąc kolejno habilitacje (w 2001 r. aż trzy osoby), Pan Profesor wsparł ich dalszy rozwój naukowy, wydzielając w Katedrze trzy Zakłady i przekazał im kierownictwo, samemu lokując się jako pracownik jednego z tych Zakładów.

Profesor Marek Koter wchodzi w skład zagranicznych organizacji naukowych Urban Morphology Research Group, ISUF – International Seminars on Urban Forms i Ethnic Studies Network oraz jako członek-korespondent w komisji Międzynarodowej Unii Geograficznej – Mapa Polityczna Świata (później Komisja Geografii Politycznej). Działal też w organizacjach krajowych i lokalnych. Był członkiem Komitetu Nauk Geograficznych PAN, Łódzkiego Towarzystwa Naukowego, pracował w Uczelnianej Komisji Akredytacyjnej (2000–2002), a następnie Państwowej Komisji Akredytacyjnej (2002–2005). Był członkiem Komisji Geografii Historycznej PAN, Komisji Geografii Politycznej Polskiego Towarzystwa Geograficznego, Rady Naukowej przy Prezydencie miasta Łodzi (1968–1990) i Rady Regionalnej przy Wojewodzie Łódzkim, Rady Muzealnej Muzeum Historii Miasta Łodzi, Komisji Urbanistyczno-Architektonicznej przy Urzędzie Miasta Łodzi i Wojewódzkiego Zespołu Opieki nad Zabytkami.

Uczestniczył też w pracach kolegów edytorskich kilku czasopism naukowych. Poza serią monograficzną *Region and Regionalism*, którą założył, był redaktorem *Acta Universitatis Lodzensis. Folia Geographica Socio-Oeconomica* oraz członkiem rady redakcyjnej wydawanego przez Instytut Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania PAN periodyku *Europa XXI*.

Aktywność dydaktyczna Marka Kotera była bez wątpienia Jego pasją, a zarazem znajdowała uznanie kolejnych kilkudziesięciu roczników studentów, niezmiennie oceniających te zajęcia, w szczególności wykłady, jako jedne z najlepszych na Wydziale. Profesor posiada bowiem zdolność popularyzacji wiedzy, jasnego, przekonującego wykładu, umiejętność logicznej argumentacji, budowania przejrzystego wywodu oraz doskonałej ilustracji przekazywanych treści, najpierw planszami własnego autorstwa, później zaś slajdami, którym pozostaje wierny do dziś. Świadomy, że kształcenie studenta nie zaczyna się na poziomie akademickim, lecz na niższych szczeblach edukacji i od jego poziomu zależy

przygotowanie studentów do absorpcji treści wykładów akademickich, opracował podręczniki do edukacji regionalnej dla poziomu gimnazjalnego i licealnego.

Przez cały okres aktywności akademickiej pozostawał wierny jednej tylko uczelni – Uniwersytetowi Łódzkiemu. Incydentalnie tylko w roku akademickim 1967/68 wykładał również na Uniwersytecie Mikołaja Kopernika w Toruniu. Znacznie częściej jednak reprezentował nasz Uniwersytet, w charakterze *visiting professor*, na uczelniach zagranicznych: w Szwecji, Wielkiej Brytanii, Niderlandach, Francji, Niemczech, Słowacji i Gruzji. Był też konsultantem Europejskiego Programu Edukacyjnego SMART (1997–1999). Nadal jest czynnym i bardzo cenionym wykładowcą na Uniwersytecie Trzeciego Wieku w UŁ. Dopiero po przejściu na emeryturę związał się z łódzką Akademią Humanistyczno-Ekonomiczną.

W uznaniu zasług w zakresie działalności naukowej i dydaktyczno-organizacyjnej dla społeczności akademickiej Profesor Marek Koter został uhonorowany Złotym Krzyżem Zasługi (1980), Honorową Odznaką Miasta Łodzi (1984), odznaką „Za zasługi dla województwa sieradzkiego” (1988), Medalem Komisji Edukacji Narodowej (1989), Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (1990), odznaką „Za zasługi dla miasta Łodzi” (1995), zespołową nagrodą Związku Gmin Regionu Łódzkiego (1997), dwoma zespołowymi (1997, 2001) oraz indywidualną (2002) Nagrodą Miasta Łodzi, Krzyżem Oficerskim Orderu Odrodzenia Polski – Polonia Restituta (2005), Medalem za Długoletnią Służbę (2010), Medalem Universitatis Lodziensis Merentibus (2014) oraz kilkunastoma naukowymi i dydaktycznymi nagrodami Rektora UŁ.

Dorobek naukowy i organizacyjny Pana Profesora znajduje pełne uznanie u władz naszej Uczelni, które chcą uczcić 50-lecie doktoratu uroczystością jego odnowienia w grudniu 2017 r. Traktujemy to nie tylko jako wyraz uznania dla dokonań Dostojnego Jubilata, ale przede wszystkim jako szacowny obowiązek całej społeczności akademickiej.

Na zakończenie wypada mi tylko złożyć życzenia. *Ad multos annos!* Drogi Panie Profesorze, nasz Mistrzu i Przyjacielu.

Marek Sobczyński

Uniwersytet Łódzki, Wydział Nauk Geograficznych, Katedra Geografii Politycznej,
Historycznej i Studiów Regionalnych, ul. Kopcińskiego 31, 90-142 Łódź
e-mail: marek.sobczyński@geo.uni.lodz.pl

Literatura

- Liszewski S. (red.), 2007, *Profesor Marek Koter. Sylwetki łódzkich uczonych*, Łódź.
- Liszewski S., 2008, *Łódzki ośrodek badań geograficznych*, [w:] Jackowski A., Liszewski S., Richling A. (red.), *Historia geografii polskiej*, Warszawa, s. 400–419.
- Rykała A., 2015, *Marek Koter – geograf historyczny i twórca naukowej szkoły morfologii miast*, [w:] Barwiński M. (red.), *Geografia historyczna i polityczna w badaniach Marka Kotera. Wybór prac*, Łódź, s. 13–21.
- Sobczyński M., 2015, *Profesor Marek Koter jako restytutor polskiej geografii politycznej*, [w:] Barwiński M. (red.), *Geografia historyczna i polityczna w badaniach Marka Kotera. Wybór prac*, Łódź, s. 23–30.